

СТИЛИСТИЧНИ ПОХВАТИ В ЕВАНГЕЛИЯТА

Албена Баева

STYLISTIC TECHNIQUES IN THE GOSPELS

Albena Baeva

Abstract: *This article examines various stylistic techniques in the four Gospels and their function in the text. Our focus is mainly on the formal side of the text, demonstrating the need for further research focussed on in-depth comparisons between the plan of expression and that of content.*

Key words: *stylistic means, stylistic function*

<https://doi.org/10.46687/APYA2780>

Християнството е религия на спасението. Целта му е да спаси човека чрез Исус Христос (Zhilson, Vyoner 1994: 29). През цялата история има забележителни тълкувания на християнството и Библията, философски, етични, религиозни, екзегетични, лингвистични. Целта на предлаганата статия е да открие някои стилистични особености на евангелията. В този случай подходът към евангелията е като към формалните особености на всеки текст. От езиковедска гледна точка Библията е изследвана от Д. Иванова, устойчивите изрази от В. Вътв (Vatov 2002). Тъй като четирите синоптични евангелия разкриват многобройни стилистични особености, ще се задоволим с посочването на някои налагащи се особености. Някои тълкуватели на евангелията посочват ключови думи, например *вярвай* и др., които се повтарят. Използваме превода на Библейското дружество.

Стилистичните тропи и фигури, които се срещат в Новия завет, са многобройни. Често се среща анафората. Хубав пример е анафората на блажени от Матей 5: 3-11 (цитираме част):

„Блажени нищите по дух, защото е тяхно небесното царство.
Блажени скърбящите, защото те ще се утешат.
Блажени кротките, защото те ще наследят земята“.

Анафората с *горко вам* (Матей 23: 13-16):

„Но горко вам книжници и фарисеи, лицемери! защото затваряте небесното царство пред човеците, понеже сами вие не влизате, нито влизащите оставяте да влязат.
Горко вам, книжници и фарисеи, лицемери, защото изпождате домовете на вдовиците, даже, когато за показ правите дълги молитви; затова ще приемете по-голямо осъждане“.

Анафората често се съчетава със синтактичен паралелизъм, видно и от горните цитати. Синтактичен паралелизъм:

„И Аз ви казвам: Искайте и ще ви се даде; търсете и ще намерите; хлопайте и ще ви се отвори.
Защото всеки, който иска получава; който търси, намира; и на онзи, който хлопа, ще се отвори“ (Лука 11: 9-10).

Елифора:

„А той въздъхна дълбоко от сърце и рече: Защо този род иска знамение? Истина ви казвам: На този народ няма да се даде знамение“ (Марко 8: 12).

„Не беше той светлината, но дойде, да свидетелствува за светлината“ (Йоан 1: 8).

„И попитаха го: Тогава що? Илия ли си? И каза: Не съм. Пророк ли си? И отговори: Не съм“ (Йоан 1: 21).

Предвид характера на текста, антитезата, особено граматическата и идейната, се явява често:

„Да не мислите, че дойдох да поставя мир на земята; не дойдох да поставя мир, а нож“ (Матей 10: 34).

„Който не е с Мене, той е против Мене; и който не събира с Мене, разпилява“ (Матей 12: 30).

„У Своите Си дойде, но Своите Му Го не приеха“ (Йоан 1: 11).

„Той трябва да расте, а пък аз да се смаявам“ (Йоан 3: 30).

Полиптота:

„Не съдете, за да не бъдете съдени. Защото с каквато съдба съдите, с такава ще ви съдят, и с каквато мярка мерите, с такава ще ви се мери“ (Матей 7: 1-2).

„давайте, и ще ви се дава; добра мярка, натъпкана, стърсена, препълнена ще ви дават в пазухата“ (Лука 6: 38).

„Роденото от плътта е плът, а роденото от Духа е дух“ (Йоан 3: 6).

„Той беше светилото, което гореше и светеше; и вие пожелахте да се радвате за малко време на неговото светене“ (Йоан 5: 35).

Хиазъм:

„И, ето, има последни, които ще бъдат първи, и има първи, които ще бъдат последни“ (Лука 13: 30).

„И каза им: Съботата е направена за човека, а не човек за съботата“ (Марко 2: 27).

Съчетаването на повече фигури се среща често. Пример за хиазъм и антитеза:

„Но който възвишава себе си ще се смири; и който смири себе си ще се възвиси“ (Матей 23: 12).

Изреждане:

„Защото от сърцето произхождат зли помисли, убийства, прелюбодейства, блудства, кражби, лъжесвидетелства, хули“ (Матей 15: 19).

„Така също, както стана в Лотовите дни; ядяха, пиеха, купуваха, продаваха, садяха и градяха“ (Лука 17: 28).

Аноминация:

„Пък и аз ти казвам, че ти си Петър и на тая канара ще съградя Моята църква; и портите на ада няма да ѝ надделаят“ (Матей 16: 18).

Сравнение:

„И като се кръсти, Исус веднага излезе от водата; и, ето, отвориха Му се небесата, и видя Божият Дух, че слиза като гълъб и се спускаше на него“ (Матей 3:16).

„Ето, аз ви изпашам като овце посред вълци; бъдете, прочее, разумни като змиите, и незлобиви като гълъбите“ (Матей 10:16).

„А Той им рече: Видях Сатана паднал от небето като светкавица“ (Лука 10: 18).

„И като беше на мъка, молеше се по-усърдно; и потта Му стана като големи капки кръв, които капеха на земята“ (Лука 22: 44).

Аналогии:

„Защото, както Йона беше в корема на морското чудовище три дни и три нощи, така и Човешкият син ще бъде в сърцето на земята три дни и три нощи (Матей 12: 40).

„Ерусалиме! Ерусалиме! ти, който избиваш пророците, и с камъни убиваш пратените до тебе, колко пъти съм искал да събера твоите чада, както кокошка прибира пилците си под крилете си, но не искахте!“ (Лука 13: 34).

Градация:

„Защото има скопци, които така са родени от утробата на майка си; има пък скопци, които са били скопени от човеци; а има и скопци, които сами себе си са скопили заради небесното царство“ (Матей 18: 12).

Градация с анафора:

„И тогава мнозина ще се съблазнят, и един друг ще се предадат, и един друг ще се намразят“ (Матей 24: 10).

Хипербола:

„Тогава им казва: Душата Ми е прескърбна до смърт; постойте тук и бдете заедно с Мене“ (Матей 26: 38).

„Има още и много други дела, които извърши Исус; но ако се напишеха едно по едно, струва ми се, че цял свят не щеше да побере написаните книги“ (Йоан 21: 25).

„И ти, Капернауме, до небесата ли ще се издигнеш? до ада ще слезеш!“ (Матей 11: 23).

„И влезе при тях в ладията, и вятърът утихна; и те много се ужасиха в себе си“ (Марко 6: 51).

Повторение и различни негови видове естествено се употребява често:
„А те крещяха, казвайки: Разпни Го! разпни го!“ (Лука 23: 21).
„Истина, истина ви казвам, ако житното зърно не падне в земята и не умре, то си остава самотно“ (Йоан 12: 24).
„Пилат отговори: Каквото писах, писах“ (Йоан 19: 22).
„Но отговорът ви да бъде: Да, да; Не, не; а каквото е повече от това, е от лукавия“ (Матей 5: 37).

Перифраза:

„Умря сиромашът; и ангелите го занесоха в Авраамовото лоно“ (Лука 16: 22).

Наред с перифразата, метафората също се употребява:

„И казва им: Дойдете след Мене и Аз ще ви направя ловци на човеци“ (Матей 4: 19).

„Вие сте солта на земята. Но ако сорта обезсолее, с какво ще се осоли?“ (Матей 5: 13).

„Исус му казва: Аз съм пътят, и истината, и животът; никой не дохожда при Отца, освен чрез мене“ (Йоан 14: 6).

„Аз съм истинската лоза, и Отец ми е земеделецът“ (Лука 15: 1).

„Исус им рече: Аз съм хлябът на живота; който дойде при Мене никак няма да огладнее, и който вярва в Мене никак няма да ожадне“ (Йоан 6: 35).

„Тогава Исус пак рече: Истина, истина ви казвам, Аз съм вратата на овцете“ (Йоан 10: 7).

„И като съгледа Исуса когато минаваше каза: Ето Божият Агнец!“ (Йоан 1: 36).

„Тогава Исус пак им говори, казвайки: Аз съм светлината на света; който Ме следва няма да ходи в тъмнината, но ще има светлината на живота“ (Йоан 8: 12).

Като пролепса могат да се вземат думите на Исус:

„И когато седяха в Галилея, Исус им рече: Човешкият син ще бъде предаден в ръцете на човечите, и ще го убият; и на третия ден ще бъде възкресен“ (Матей 17: 22-23).

Особено характерен за езика на евангелията е парадоксът:

„Исус в отговор му рече: Истина, истина ти казвам, ако се не роди някой отгоре, не може да види Божието царство“ (Йоан 3: 3).

„Тогава юдеите роптаеха против Него, за гдето рече: Аз съм хлябът, който е слязъл от небето“ (Йоан 6: 41).

„Понеже както Отец възкресява мъртвите и ги съживява, така и Синът съживява, тия които иска“ (Йоан 5: 21).

„В отговор Исус им рече: Разрушете тоя храм и за три дни ще го издигна“ (Йоан 2: 19).

Овеществяване на парадокса:

„Никодим Му казва: Как може стар човек да се роди? може ли втори път да влезе в утробата на майка си и да се роди?“ (Йоан 3: 4).

Посочените стилистични средства за характерни за цялата Библия. Ето само някои примери от Новия завет.

„И ето, сега, Господната ръка е върху тебе; ти ще ослепееш, и няма да виждаш слънцето за известно време“ (Деяния 13: 11) (метафора).

„да съблечете, според по-предишното си поведение, стария човек, който тлее по измамнителните страсти, за да се обновите в духа на своя ум, и да се облечете в новия човек...“ (Ефесяни 4: 22-24) (метафори).

„Стойте, прочее, препасани с истина през кръста си и облечени в правдата за бронен нагръдник, и с нозете си обути с готовност чрез благовестието на мира. А освен всичко това, вземете вярата за щит, с който ще можете да угасите всичките огнени стрели на нечестивия; вземете тоже за шлем спасението и меча на Духа, който е Божието слово“ (Ефесяни 6: 14-17).

„И не му даде наследство в нея ни колкото една стъпка от нога...“ (Деяния 7: 5) (литота).

„Защото плътта силно желае противното на Духа, а Духът противното на плътта“ (Галатяни 5: 13) (хиазъм).

„А плодът на Духа е: любов, радост, мир, дълготърпение, благодет, милост, милосърдие, вяроност, кротост, себеобуздание; против такива неща няма закон“ (Галатяни 5: 22-23) (изреждане).

За езика и стила на четирите евангелия са характерни различни по тип усилвания. Усилвания, освен чрез типични лексеми като *истина, повярвате, свидетелство*, се осъществяват и чрез употребата на местоимения – лични, възвратни и показателни, чрез показателни частици – преди всичко – *ето* и др. Често се съчетават с инверсии:

„И като вървеше Той, людете постилаха дрехите си по пътя“ (Лука 19: 36).

„Доведоха ми Тоя човек като един, който разврацава людете; но, ето, аз Го разпитах пред вас, и не намерих в Тоя човек никаква вина относно онова, за което го обвинявате“ (Лука 23: 14).

„А Исус им каза: Никой пророк не е без почит, освен в своята родина, и между своите сродници, и в своя си дом“ (Марко 6: 4).

„У Своите Си дойде, но Своите Му Го не приеха“ (Йоан 1: 11).

„Казва ѝ Исус: Аз, който се разговарям с тебе съм Месия“ (Йоан 4: 26).

„Тогава човечите, като видяха знамението, което Той извърши, казаха: Наистина, Тоя е пророкът, Който щеше да дойде на света“ (Йоан 6: 14).

„А фарисеите и книжниците роптаеха, казвайки: Тоя приема грешниците и яде с тях“ (Лука 15: 2).

„нито ще рекат: Ето тук е! или: Там е! защото, ето Божието царство е всред вас“ (Лука 17: 21).

„Но първо търсете Неговото царство и Неговата правда; и всичко това ще ви се прибави“ (Матей 6: 33).

„А Петър рече: Ето, ние оставихме своето и Те последвахме“ (Лука 18: 28).

„Пилат им казва: Ето човекът!“ (Йоан 19: 5).

Примери за типичното библейско усиляване чрез съюз „и“:

„И човекът тръгна и почна да разгласява в Декапол какви неща му стори Исус; и всички се чудеха“ (Марко 5: 20).

„И той излезе оттам и дойде в Своята родина ; и учениците Му вървяха подир Него“ (Марко 6: 1).

Анафорично „и“:

„И не можеше да извърши там никакво велико дело, освен дето положи ръце на малцина болни и ги изцели. И чудеше се за тяхното неверие. И обикаляше околните села и поучаваше. И като повика дванадесетте, почна да ги разпраща двама по двама, и даде им власт над нечистите духове. И заповяда им да не вземат нищо за път освен една тояга; ни хляб, ни торба, ни пари в пояса“ (Марко 6: 5-8).

Освен полисиндетона, друга характерна черта от синтаксиса на евангелията са определителните изречения с *който* и *оня* (Baeva 2020). Съчетават се често със синтактичен паралелизъм.

„Вие се покланяте на онова, което не знаете; ние се покланяме на онова, което знаем; защото спасението е от юдеите“ (Йоан 4: 22).

„И Отец, Който Ме е пратил, Той свидетелствува за Мене“ (Йоан 5: 37).

„Който повярва и се кръсти ще бъде спасен; а който не повярва ще бъде осъден“ (Марко 16: 16).

При усилената употреба на показателните местоимения често определителното изречение пояснява местоимението:

„Ти ли си она, който има да дойде, или друг да очакваме?“ (Матей 11: 3).

„Дай на оногова, който проси от тебе; и не се отвръщай от оногова, който ти иска на заем“ (Матей 5: 42).

От лексикална гледна точка интерес представляват и вербалните перифрази – *правя вълнение, правя милостиня, правя молитви, правя добро* и някои думи, които не се употребяват днес:

„И като Го наблюдаваха, пратиха издебници, които се преструваха, че са праведни, за да уловят някоя Негова дума, тъй щото да Го предадат на началството и на властта на управителя“ (Лука 20: 20).

От Новия завет, освен *издебници*, подобни са *обидник, крамолник, препирлив, измамителен, доилка*, от Стария завет – *ненавистник, одумник, запитвач, завързляк, закривка, раздорник, съгледател, везач, кърмилница* и др.:

„И тъй, ако и да ви писах това, не го писах заради обидника, нито заради обидения, но за да ви се яви пред Бога до колко имате усърдие спрямо нас“ (1 Коринтяни 7: 12).

Необходимо е да обърне внимание върху една прекрасна глаголна форма – *привали* и съответния ѝ антоним – *отвали*:

„и го положи в своя нов гроб, който бе изсякъл в скалата; и като привали голям камък на гробната врата, отиде си“ (Матей 27: 60).

„И думаха помежду си: Кой ще ни отвали камъка от гробната врата? – защото беше твърде голям“ (Марко 16: 3).

Липсата на *привали* у Найден Геров е пропуск, защото има *отвалям* – *с валяне*, *с търкаляне отмахвам*. В тълковни речници и в многотомния етимологичен речник също липсва, като има само *отвалям*. *Привали* е позната още от старобългарските текстове и означава *дотъркалям*, *притъркалям*.

Отбелязва се, че Евангелието от Йоан се отличава в стилистично отношение от останалите три евангелия. Но при нормалното присъствие на различни стилистични средства, ако се запитаме кои са преобладаващите средства в трите евангелия, според нашето възприятие те са две: синонимно или близко смислово съчинително свързване на двойки думи и антитезата. Нещо, характерно за езика на цялата Библия. Например: *болест и немощ, радвайте се и веселете си, покрито – тайно, кротък и смирен, грях и хула, напаст и гонение, невярващ и извратен, скърби и тъгува, спя и почивам, добри и верни, плача и пища, праведен и свят, блуден и грешен, знамения и чудеса, лъжехристи и лъжепророци, сила и слава, бдете и молете се, трепет и ужас, пост и молитва, проповядва и благовестява, началства и власти, мъдри и разумни, притиска и гнети, вериги и окови, покаяние и прощение, войни и размирици, глад и мор, заплача и заридая, благодат и истина, несмислени и мудни, разпнахте и убихте, радост и простосърдечие, дух и истина* и мн. др.

Антитези: *нов – вехт, същица – греда, събирам – разпилявам, насадя – изкореня, възвишава – смирява, божии – човешки, погубя – спася, грешник – праведник, мъртви – живи, явно – тайно, търся – намирам, почитам – позоря, слуга – господар, привързвам – презирам, тъмнина – светлина, обичам – мразя, блажен – нищ, праведен – грешен, имам – нямам, небе – земя, здрав – болнав, изгубя – спечеля, събирам – пръскам, вземам – оставям, давам – отнемам, издигам се – слизам, оправдавам – осъждам, привали – отвали, падане – ставане, спася – погубя, благославям – кълна, раста – смалявам, сиромаш – богаташ, блага – злини, утешавам – мъча* и др.

Преобладаването на стилистични похвати като синонимни двойки и антитези от всякакъв вид – граматическа, идейна и др., е обусловено от двете основни смислови ядра на евангелията: обединяване смислово по сходство и преди всичко идейната антитеза, чрез която се противопоставят вярата и неверието. Пример за съчетаването на преобладаващите похвати:

„Бдете и молете се, за да не паднете в изкушение. Духът е бодр, а тялото – немощно“ (Матей 26: 41).

Накрая ще обърнем внимание върху една особеност на библейското слово, която от съвременна гледна точка се определя като изобилие, плеоназъм. Става въпрос за подчертаното описателно изразяване на тясно свързани семантично действия с предметите, с които са свързани: *блажени очите, които*

виждат това; да не би да видят с очите си, и да чуят с ушите си и да разберат със сърцето си; и те, като подигнаха очи, не видяха никой, освен Исуса сам; защото видяха очите ми спасението, както е говорил чрез устата на светите си от века пророци; и което чуете на ухо; а като вървяха по пътя; учениците му, вървейки из пътя; но Исус го хвана за ръката; Исус, като подигна очите си и видя; изуи обувката от нозете си и др.

Изследването на формалните особености на четирите евангелия е благодатна тема за разкриване на различните типове подчертавания и усилвания на отделни места, свързани безспорно с внушенията на текстовете. За нашето възприятие от многобройните похвати преобладават двата – на близко свързване и на противопоставяне по смисъл, чрез които се изтъкват двата идейни полюса на словото в евангелията. Особеност на словото на евангелията е нагледното представяне на тези стилистични средства, тяхното съчетаване, преобладаване и оголване. А подобно съпадане на различни по тип средства за подчертаване и усилване, за насочването им към една точка (конвергенция), е особено действено. В тази статия не се спираме на притчите, на характера на максими, който имат голяма част от думите на Исус, на връзката на формалните средства със смисловите и идейните внушения, които се изтъкват и подчертават. Това може да е предмет на отделно изследване и надхвърля „чисто“ стилистичното по характер проучване.

ЛИТЕРАТУРА

- Baeva 2020:** Baeva, A. Ezikat na Bibliyata. // Knowledge. Vol. 40. 6., Skopje, 1187-1194
[Баева, А. Езикът на Библията. // Knowledge. Vol. 40. 6., Skopje, 1187-1194].
- Vatov 2002:** Batov, V. Bibliyata v ezika ni. Rechnik na frazeologizmite s bibleyski proizvod. Veliko Tarnovo: Slovo [Вътов, В. Библията в езика ни. Речник на фразеологизмите с библейски произход. Велико Търново: Слово].
- Zhilson, Byoner 1994:** Zhilson, E., F. Byoner. Hristiyanskata filosofiya. Sofia: Universitetsko izdatelstvo "Sv. Kliment Ohridski" [Жилсон, Е., Ф. Бьонер. Християнската философия. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“].